

Õiguskantsler

Teie 10.03.2020 nr

Meie 07.05.2020 nr 7-4/200479/2002668

ID-kaardi kasutamine pärast inimese surma

Austatud avaldaja

Kirjutasite oma avalduses, et kuigi pärast Teile lähedase inimese surma tunnistati tema ID-kaart kehtetuks, jäi alles võimalus seda siiski elektrooniliselt edasi kasutada. Märkisite, et üks lahkunu lähedane tegi tema ID-kaardiga ülekandeid, mille tulemusena pärandvara vähenes. Küsisite, kas Eesti Vabariik vastutab solidaarselt ID-kaardi kasutamise tekitatud kahju eest.

Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) tegevus oli õigusvastane selles osas, et pärast inimese surma oli võimalik tema ID-kaarti elektrooniliselt edasi kasutada. PPA vastutab õigusvastase tegevusega tekitatud kahju eest riigivastutuse seaduse alusel. Õiguskantsleril ei ole võimalik hinnata, kas sellel kõne all oleval juhul on kahju tekkinud.

ID-kaardi kehtetuks tunnistamine

1. [Isikut tõendavate dokumentide seaduse](#) kohaselt tunnistatakse ID-kaart pärast inimese surma kehtetuks (ITDS § 13 lg 1 p 8). See tähendab, et ID-kaarti ei tohi olla võimalik kasutada ka elektrooniliselt. PPA peab rakendama kõiki vajalikke abinõusid, et oleks tagatud kehtetuks tunnistatud kaartide sulgemine.

2. PPA on möönnud, et andmevahetusvea tõttu oli varem võimalik osa ID-kaartidest elektrooniliselt kasutada ka pärast ID-kaardi kehtetuks tunnistamist. PPA tuvastas oma infosüsteemides andmevahetusvea 2019. aasta maikuu. Probleem seisnes selles, et mõnede kehtetuks tunnistatud ID-kaartide sertifikaadid olid jäänud kehtima. PPA alustas kriminaalmenetlust, et kontrollida, kas mõned ekslikult kehtima jäänud kaarti on kasutatud kurjade kavatsustega. Riigi Infosüsteemi Amet (RIA) alustas PPA ja sertifitseerimisteenuse osutaja SK ID Solutionsi suhtes järelevalvemenetlust.

3. PPA nentis, et Teie vanaema ID-kaart oli üks neist dokumentidest, mida pärast kehtetuks tunnistamist kasutati. Tema ID-kaart tunnistati kehtetuks [].2019, kuid selle ID-kaardi sertifikaadid (ehk elektrooniline osa) jäid andmevahetushäire tõttu kehtima. Sertifikaadid tunnistati kehtetuks 16.05.2019, vahetult pärast andmevahetushäire avastamist. Kontrollimisel selgus, et seda kaarti oli kasutatud e-teenustes.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

4. PPA selgitas, et Põhja Prefektuur uuris surnud inimeste ID-kaartide elektroonilise kasutamise juhtumeid ühes menetluses. Enamikul juhtudel oli toimitud ühtmoodi: surnud inimese pangakontole logiti sisse, tasuti arveid, lõpetati lepinguid ning kontolt kanti raha esimese ringi pärijale. PPA ja Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokurör otsustasid, et selline käitumine mõistliku aja jooksul pärast inimese surma ei ole kuritegelik ning selliste tehingute suhtes ei kohaldu karistusseadustiku § 213. PPA konsulteeris ka notariga, kes viib sageli läbi pärimismenetlusi, ja ühiselt leiti, et pärimisõigust selline tegevus ei mõjuta. On tavapärane, et matusekulud ning jooksvad arved tasutakse enne pärimismenetluse lõppu ning need on enamjaolt pärijate vahel kokku lepitud. Hilisema pärimismenetluse käigus teeb notar vajaduse korral tasaarvelduse. PPA teatel tuvastati, et sel viisil oli kasutatud ka Teie vanaema ID-kaarti. PPA ja prokuratuur otsustasid, et kuriteotunnuseid selle kaardi kasutamisel ei ole.

5. PPA ja SK ID Solutions AS kontrollisid 2019. aastal regulaarselt oma andmesüsteeme veendumaks selles, et kehtetuks tunnistatud ID-kaarte ei oleks võimalik elektrooniliselt edasi kasutada. Andmesüsteeme kontrolliti orienteeruvalt iga kahe kuu tagant. Võrreldi PPA isikut tõendavate dokumentide andmekogu andmeid sertifitseerimisteenuse osutaja infosüsteemis olevate andmetega. Kontrolliti, kas kehtetuks tunnistatud kaartide andmed mõlemas andmekogus kattuvad. Kontrollimisel avastati mõned üksikud juhtumid, kus sertifikaadid olid pärast kaardi kehtetuks tunnistamist kehtima jäänud. Pärast seda on andmevahetuse toimimist mitmel korral parandatud ja muudetud, samuti on oluliselt täiustatud andmevahetuse tehnilise toimimise jälgimist.

6. PPA kinnitas, et praegusel ajal ei ole võimalik kehtetuks tunnistatud ID-kaarte enam elektrooniliselt edasi kasutada. Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskus (SMIT), kes PPA infosüsteeme haldab ja arendab, on parandanud andmevahetust ning oluliselt täiustanud andmevahetuse jälgimist. Need muudatused välistavad sama vea kordumise. PPA teatel ei ole RIA järelevalvemenetlus veel lõppenud.

Kahju hüvitamine

7. Kui PPA tegevuse tagajärjel on Teile tekkinud kahju, on Teil õigus taotleda kahju hüvitamist riigivastutuse seaduse alusel.

8. [Riigivastutuse seaduse](#) alusel võib inimene, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud, nõuda talle tekitatud kahju hüvitamist, kui kahju ei olnud võimalik vältida ega ole võimalik kõrvaldada sama seaduse §-des 3, 4 ja 6 sätestatud viisil õiguste kaitsmise või taastamisega (RVastS § 2 lg 1 p 5, § 7 lg 1). Tegevusetusega tekitatud kahju hüvitamist võib nõuda üksnes juhul, kui haldusakt jäi õigeaegselt andmata või toiming õigeaegselt sooritamata ja sellega rikuti isiku õigusi (RVastS § 7 lg 2).

9. Hüvitamisele kuulub otsene varaline kahju ja saamata jäänud tulu (RVastS § 7 lg 3). Kui seadus ei sätesta teisiti ja see pole vastuolus avalik-õiguslike suhete olemusega, kohaldatakse avaliku võimu teostamisel tekitatud kahju hüvitamisel peale riigivastutuse seaduse ka eraõiguse kahju hüvitamise sätteid (RVastS § 7 lg 4). Varaline kahju hüvitatakse rahas. Hüvitisega tuleb luua varaline olukord, milles kannatanu oleks siis, kui tema õigusi ei oleks rikutud (RVastS § 8 lg 1). Seega, kahju väljaselgitamiseks võrreldakse isiku varalist olukorda enne ja pärast õiguste rikkumist.

10. Niisiis tuleb kõnealusel juhul välja selgitada, kas surnud inimese ID-kaardi kasutamise tõttu tekkis pärijatele kahju.

11. PPA leidis vastuses Õiguskantsleri Kantseleile, et kõnealusel juhul ei saanud kahju tekkida. PPA hinnangul on tavapärane, et pärast inimese surma maksavad lähedased arved, lõpetavad lepingud ja kannavad raha tema kontolt esimese ringi pärijale. Selline käitumine ei mõjuta pärimisõigust ning pärimismenetluse käigus teeb notar vajaduse korral tasaarvelduse.

12. Pelgalt PPA senise tegevuse põhjal ei saa siiski järeldada, et kahju tekkinud ei ole. Kahju tekkimisele hinnangu andmiseks tuleb välja selgitada, mis ülekandeid ja mis põhjusel tehti. Võimalik, et ülekanded olid sisuliselt põhjendatud, kui need olid seotud surnud inimese arvete või matusekulude katmisega ning neid kulutusi saanuks pärimismenetluse raames tasaarvestada. Küll aga ei saa järeldada, et kuna ülekandeid tegi surnud inimese lähedane vahetult pärast tema surma, olid kõik ülekanded põhjendatud. PPA vastusest ja ka Teie selgitustest ilmnes, et PPA ei võtnud ühendust ei Teie ega teiste lähedastega, et teavitada võimalikke pärijaid lahkunu ID-kaardi kasutamisest pärast tema surma. Niisiis on kaheldav, kas tehtud kulutuste põhjendatust on seni hinnatud. Õiguskantsleril ei ole võimalik kõnealusel juhul kulutuste põhjendatust hinnata.

13. PPA teatas, et ametil ei ole võimalik välja selgitada pärijate ringi. See on tõepoolest notari pädevuses. Küll aga on PPA-l võimalik hinnata rahvastikuregistri andmete põhjal, keda see küsimus võib puudutada ja kes võivad olla potentsiaalsed pärijad (nt abikaasa, lapsed). Kui amet kedagi ID-kaardi väärkasutamisest ei teavita, siis pole pärijatel võimalik seda küsimust pärimismenetluse käigus tõstatada.

14. PPA leidis veel, et amet ei vastuta tekkinud kahju eest, sest PPA tegevuse ja/või tegevusetuse ning surnud inimese ID-kardi kasutamise vahel puudub põhjuslik seos. PPA märkis, et kui formaalselt võib amet olla vastutav selle eest, et IT-lahenduse vea tõttu oli võimalik inimese ID-kaarti kasutada pärast selle kehtetuks tunnistamist, ei saa juurdepääsu olemasolu iseenesest põhjustada kahju ei kaardi omanikule, pärijatele ega kolmandatele isikutele. Kaardi kasutamise tehnilise võimaluse olemasolu ei anna õigust selle kasutamiseks. Kui isikule tekitatakse kahju teise inimese ID-kaardi kasutamisega, tähendab see, et rikutud on ID-kaardi kasutamise reegleid. PPA märkis, et kuigi juurdepääsu olemasolu võimaldas kaudselt jätkata ID-kaardi kasutamist, ei ole kahju tekitaja PPA ja riigivastutuse seaduse alusel ei ole õigust nõuda kahju hüvitamist.

15. PPA seisukohaga ei saa nõustuda. PPA tegevus lõi võimaluse ID-kaardi kasutamiseks pärast inimese surma. Kui PPA oleks täitnud oma kohustusi ning pärast ID-kaardi kehtetuks tunnistamist poleks olnud võimalik seda enam kasutada, siis ei oleks olnud võimalik sellega tehinguid teha. Kahju ei pea olema teo vahetu tagajärg, tegemist võib olla ka põhjuste ahelaga.¹ Riigikohus on sedastanud, et õigusrikkumise ja kahju vahel esineb põhjuslik seos, kui kahju poleks ilma õigusrikkumiseta saanud tekkida. Põhjusliku seose tuvastamisel lähtutakse põhimõttest, et ajaliselt eelnev sündmus on hilisema sündmuse põhjuseks siis, kui ilma esimeseta poleks teist olnud. Haldusorgani kahju hüvitamise kohustuse tekkimiseks ei pea põhjuslik seos avalduma vahetu seosena õigusvastase teo ja tagajärje (kahju) vahel, vaid võib seisneda põhjusahelas (sündmuste jadas), mille haldusorgan oma ametikohustuste rikkumisega loob. Kannatanu peab tõendama, et haldusorgani õigusvastase teo poleks kahju tekkimisega lõppenud põhjusahel vallandunud.² Eeltoodu ei tähenda siiski, et kannatanule tuleb hüvitada igasugune ja rikkumisega ükskõik kui kaugelt seotud negatiivne tagajärg. Teoga liialt kauges põhjuslikus seoses oleva tagajärje eest hüvitise määramine on piiratud [võlaõigusseaduse](#) § 127 lg 2 ja § 1045 lg 3 alusel. Need sätted ütlevad, et seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega

¹ RKTko 10.12.2003, nr [3-2-1-125-03](#), p 27.

² Samas.

tekitatud kahju ei tule hüvitada ulatuses, milles kahju ärahoidmine ei olnud selle kohustuse või sätte eesmärgiks, mille rikkumise tagajärjel kahju hüvitamise kohustus tekkis.

16. ITDS § 13 lg 1 p 8 kehtestab kohustuse, et pärast inimese surma tuleb tunnistada dokument kehtetuks. Selle sätte eesmärk on vältida võimalust, et kolmandad isikud võiksid kasutada surnud inimese isikut tõendavat dokumenti ja teha selle inimese nimel tehinguid. Niisiis on kaardi kehtetuks tunnistamise nõude eesmärk hoida ära just selliste olukordade tekkimist, mida selles kirjas on käsitletud. Seega on PPA tegevuse ja kaardi jätkuva kasutamise vahel põhjuslik seos.

17. Seega kui leiate, et Teile on siiski tekitatud kahju, on võimalik esitada taotlus kahju hüvitamiseks PPA-le. Taotluse raames saab välja selgitada, mis ülekandeid tehti ja kas need olid sisuliselt põhjendatud. Teil on õigus esitada kaebus ka halduskohtule (RVastS § 17 lg 1). Haldusorgan (PPA) peab taotluse lahendama kahe kuu jooksul pärast selle nõuetekohast esitamist (RVastS § 18 lg 1). Kui haldusorgan jätab kahju hüvitamise taotluse rahuldamata või tähtajaks lahendamata või kui kannatanu ei nõustu hüvitise suuruse või viisiga, võib kannatanu 30 päeva jooksul esitada halduskohtule kaebuse hüvitise väljamõistmiseks (RVastS § 18 lg 2). Teil on õigus nõuda kahju sisse ka kahju tekitanud inimeselt.

Loodan, et nendest selgitustest on abi.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Koopia (ilma isikuandmeteta): Politsei- ja Piirivalveamet

Kristiina Albi 693 8412
Kristiina.Albi@oiguskantsler.ee

Rait Sannik 694 8438
Rait.Sannik@oiguskantsler.ee